

ἔτοιμοι τε, ὅτε χρεια καλέσει, περιέρχεσθαι εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ μαρτυρεῖν, ὅτι αὐτῶν παρόντων ὑπεγράψαν ὁ λαβῶν τὴν παραθήκην. καὶ γὰρ τούτους μάρτυρας δέχεται ἡ νεαρά, δηλαδὴ προσκεκλημένους καὶ παρεχομένους εἰς δικαστήριον καὶ λέγοντας, ὅτι παρόντων αὐτῶν ὑπεγράφη τὸ συμβόλαιον. οὕτω μὲν νοεῖ τὸ παρόντας¹⁾. καὶ μὴ ἐκλόβης αὐτό, ὡς τινες λέγουσιν, ὅτι κὰν μὴ ὡς παρακεκλημένοι, ἀλλὰ παριόντες δέχονται. τοῦτο γὰρ ἄλλοτριον ἐστὶ τῆς τῶν νόμων ἀκριβείας καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς νεαρᾶς. ζῆτει καὶ βιβ. κ.α. τι. α. κεφ. μβ. καὶ μς. ἔτεροι δὲ φασιν, ὅτι ἐπὶ τῶν ἐγγράφων συναλλαγμάτων ὀφείλουσιν οἱ μάρτυρες τυγχάνειν προσκεκλημένοι. ἐπ' ἐκείνων γὰρ οὐκ ἐξ αὐτομάτου, οὐδ' ἀπερισκέπτως οἱ συναλλάσσοντες συμφωνοῦσιν, ἀλλ' ἐκ προβουλῆς καὶ μελέτης, καὶ πάστας δύνανται καὶ περὶ τῶν μαρτύρων προδιασκεψάσθαι, καὶ φρονίσιαι τοὺς ἔχειν ἐν ἐτοιμῷ καὶ προσκεκλημένους· διὰ γὰρ τοῦτο σχολάζειν λέγουσι καὶ τὴν τοῦ ὄρκου ἐπιλογὴν ἐπὶ τῶν ἐγγράφων μαρτυριῶν· ἐπὶ δὲ τῶν ἀγράφων συναλλαγμάτων διὰ τὸ πολλὰς καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἐξ ἐτοιμοῦ ταῦτα γίνεσθαι, δέχεσθαι τοὺς μάρτυρας, κὰν μὴ ὡς προσκεκλημένοι. καὶ ἀνάγνωθι τὴν παρούσαν νεαράν μετ' ἐπιστοίας, καὶ μᾶλλον περὶ τὸ τέλος. ὑπέξελέ μοι τὰ θέματα τοῦ μς. κεφ. τοῦ α. τι. του κέ. βιβ. ἐπ' ἐκείνων γὰρ ἀπαραίτητως ὀφείλουσιν οἱ μάρτυρες εἶναι προσκεκλημένοι. ἀνάγνωθι καὶ βιβ. λς. κεφ. β. περὶ τὸ τέλος, καὶ τὴν ἐκεῖ τοῦ Θεαλελαίου παραγραφήν. [Sch. a. III. 113. sq.]

ὡς τε παριόντας μάρτυρας λέγειν] Λέγοντας, ὅτι προσκελήθημεν ἐπὶ τῷ ὄρκῳ τὸν τὴν παραθήκην λαμβάνοντα, ὅτι ὑπεγράφη ἐπὶ τῇ ἀποληπτικῇ τῆς παραθήκης ἀποδείξει, καὶ ὅτι τοιοῦτος ὀφείλομεν παραδέχεσθαι μάρτυρας ἐν ταῖς ἀρχαῖς αὐτῆς φησὶν ἡ νεαρά φράζουσα· Ἀλλ' ὁ τὴν παρακαταθήκην διδούς προσκαλεῖσθαι καὶ μάρτυρας. καὶ προαναφωνήσασα τὴν προσκληθῆναι καὶ τὴν ποσότητα τῶν μαρτύρων ἐπηγάγε· Καὶ γὰρ δὴ καὶ τοιαύτας μαρτυρίας παραδεχόμεθα. [Sch. b. III. 114.]

Θεοδώρου. Πάντες, οἱ λέγουσιν, ὅτι ὑπεγράψαν αὐτοί, ἢ ἐπὶ ἄλλων ὑπεγράφη τινὰ ἰδιοχεῖρα, ἐπὶ αὐτῶν πιστεύονται. [Sch. b. III. 114.]

Ἄλλα^{m)} καὶ εἴ τις ἢⁿ⁾ δανείσματος συμβόλαιον, ἢ ἄλλο τινὸς πράττει, καὶ μὴ βούληται^{o)} τοῦτο ἐπ'^{p)} ἀγορᾶς συνθεῖναι, ὅπου καὶ ἐπὶ τῆς παρακαταθήκης ὀρίζομεν, μὴ αὐτόθεν δοκεῖται πιστὸν τὸ γραφόμενον ἐν^{q)} τῷ δανείσματι συμβόλαιον, πλὴν εἰ μὴ καὶ μαρτύρων ἔχει παρουσίαν ἀξιοπιστῶν, οὐκ ἐλαττόνων τῶν τριῶν· ἵνα, εἴτε^{r)} αὐτοὶ παραγίνονται καὶ τοῖς οἰκείοις μαρτυρήσῃεν γράμμασιν, εἴτε ἔτεροι τινες μαρτυροῦντες, ὡς παρόντων αὐτῶν τὸ συμβόλαιον συνετάγη, λαμβάνη^{s)} τὸ πρᾶγμα τὴν πίστιν ἐκατέρωθεν, οὐκ ἀποβλήτου παντελῶς καὶ τῆς τῶν γραμμάτων^{t)} ἐξετάσεως οὔσης, ἀλλὰ μόνως οὐκ ἀρκούσης, τῇ δὲ^{u)} προσθήκῃ τῶν μαρτύρων βεβαιουμένης.

Εἰ^{v)} μὲντοι τοιοῦτόν τι^{w)} συμβαίη, ὅποιον ἐπ' Ἀρμενίας ἐγένετο, καὶ ἕτερον^{x)} μὲν ἢ παράθεσις τῶν γραμμάτων ποιῆ^{y)}, ἕτερον δὲ αἱ μαρτυρίαι, τῆν καὶ αὐτὰ ἡμεῖς μὲν οἰόμεθα τὰ παρὰ ζώσης λεγόμενα φωνῆς^{z)} καὶ μεθ' ὄρκων, ταῦτα ἀξιοπιστότερα τῆς γραφῆς αὐτῆς^{a)} καθ' αὐτὴν^{b)} τυγχάνειν. πλὴν ἄλλ' εἶτω τοῦτο τῆς τοῦ δικάζοντος ἀγκυνοίας τε ὁμοῦ καὶ Θεοφιλίας^{c)}, τὸ τοῖς ἀληθέσι μᾶλλον ἀντὶ τῶν τοιοῦτων πιστεύσαι. καὶ ἡμεῖς μὲν κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον οἰόμεθα δεῖν ἀποδείκνυσθαι^{d)} πιστὰ τὰ συμβόλαια.

Εἰ^{e)} μὲντοι τις^{f)} παρακατατιθέμενος ἢ δανείζων

parati sint, cum opus erit, venire in iudicium et testimonium perhibere, quod sub praesentia eorum depositarius subscripserit. Etenim Novella hos testes admittit, convocatos scilicet, et in iudicium venientes, et dicentes, se praesentibus instrumentum fuisse subscriptum. Sic intellige verbum, *praesentes*. Neque illud acceperis, sicuti quidam dicunt, ut licet evocati non sint, sed tantum praesentes, admittantur. Hoc enim alienum est a iuris subtilitate et Novellae proposito. Quare et lib. 21. tit. 1. cap. 42. et 46. Alii vero dicunt, in contractibus, qui ex scripto fiunt, testes rogatos esse debere. In illis enim non fortuito, neque incaute contrahentes paciscuntur, sed ex consilio et meditatione, et omnino possunt et de testibus antea deliberare, et curare, ut eos in promptu habeant, et convocatos: ideo enim in testimoniis, quae ex scripto fiunt, sacramenti electionem cessare dicunt: in contractibus autem, qui sine scripto fiunt, quia saepe et ut plurimum in promptu fiunt, testes admittit, licet convocati non sint. Et lege accurate praesentem Novellam, et praecipue circa finem. Excipe themata cap. 46. tit. 1. lib. 25. In illis enim necessario testes rogati esse debent. Lege et lib. 36. cap. 2. circa finem, et ibi Thalelæi adnotationem.

2) testes praesentes dicant] Dicant, se convocatos, ut viderent eum, qui depositum suscepit, subscribere apochae rerum depositarum. Et tales testes admittendos esse, dicit ipsa Novella in principio his verbis: Sed is, qui depositum dat, evocet etiam testes. Et cum antea locuta esset de advocacione et numero testium, infert: Etenim talia testimonia admittimus.

Theodori. Omnibus, qui dicunt, se subscripsisse, vel ab aliis subscripta chirographa quaedam, in his fides habetur.

Sed et si quis aut mutui instrumentum, aut *Nov. 73. cap. 2.* alius cuiusdam negotii conficiat, et noluerit hoc publice componi, quod et in deposito definimus, non exinde videatur fide dignum instrumentum mutui nomine conscriptum, nisi testium quoque idoneorum non minus quam trium praesentiam habeat: ut, sive ipsi praesto sint et literis suis testimonium perhibeant, sive alii quidam testificentur, se praesentibus instrumentum esse testifitum, utroque modo negotium fidem accipiat: non quod examinatio scripturae prorsus respuenda sit, sed quia sola non sufficit, accessione autem testium confirmanda sit.

Quodsi quid tale contigerit, quale in Armenia *cap. 3.* factum est, ut aliud comparatio literarum efficiat, aliud testimonia, tunc nos quidem existimamus, ea, quae viva voce et cum iureiurando proferuntur, fide digniora esse, quam ipsam per se scripturam. Verum tamen hoc prudentiae et religionis iudicantis sit, ut veris potius, quam talibus fidem praebeat. Ac nos quidem hoc pacto instrumenta fide digna probanda esse arbitramur.

Si tamen quis, cum vel deponit, vel mutuum *cap. 4.*

1) Lege παρόντας. m) Cap. 2. Nov. 73. habet Syn. p. 238. n) ἢ deest in Syn. o) Syn. βούλεται. p) Syn. ἀπ'. Leuncl. in marg. ἐπ'. q) Lege ἐπὶ. r) Syn. τε. Leuncl. in marg. εἴτε. s) Syn. λαμβάνει. Leuncl. in marg. λαμβάνη. t) In marg. Leuncl. additur: τοῦ λαβόντος καὶ γράψαντος, ὅτε ἔλαβεν. u) δὲ addit Syn. v) Cap. 3. Nov. 73. legitur in Syn. p. 238. Habet et Harm. I. 6. §. 58. usque ad τοιοῦτων πιστεύσαι. w) τι deest in Syn. Addit Leuncl. in marg. x) Harm. incipit ὅταν ἕτερον prioribus omissis. y) Syn. ἐπὶ αὐτῆς. Harm. εἴπη. z) Syn. φωνῆς λεγόμενα. a) Syn. τῆς αὐτῆς γραφῆς. b) Harm. αὐτά. c) Syn. Harm. Θεοφιλείας. d) Syn. ἀποδείκνυται. e) Cap. 4. Nov. 73. legitur in Syn. p. 238. sq. f) Syn. addit ἢ.

ἢ ἄλλως συμβάλλων ἀρκεσθεῖη τοῖς γράμμασι μόνον τοῦ πρὸς αὐτὸν συμβάλλοντος, ἐπὶ αὐτῷ^g) κείσεται τὸ γινώσκαι, ὡς τῆς ἐκείνου πίστεως τὸ πᾶν αὐτὸς ἀνηρτήσατο. καὶ ὅσον μὲν ἐκ τῆς γραφῆς οὐκ ἂν αὐτάρκης δόξειε κατὰ τὸν ἡμέτερον νόμον τῷ συμβολαίῳ προστίθεσθαι πίστις. εἰ δὲ ἡ παρουσία τῶν μαρτύρων, ἐφ' ὧν τὸ συνάλλαγμα γέγονεν, ἢ ἴσως^h) ἢ τελευταία τοῦ πράγματος καταφυγὴ βοηθήσειεν αὐτῷ, φαιμέν δὲ τὴν ἐξ ὄρκων, οὐκⁱ) ἀκυροῦμεν τὸ γινόμενον. τὰς γὰρ παραποιήσεις καὶ τὰς μιμήσεις ἐλλαβόμενοι καὶ γυμναῖς^k) οὐσῶν αὐταῖς οὐ πιστεύοντες, τὴν τοιαύτην ἀκρίβειαν τῷ πράγματι προστίθεμεν^l): οὐκ ἵνα τοὺς πιστεύοντας^m) ἀφελώμεθαⁿ) τῶν ἑαυτῶν περὶ τοὺς φίλους πίστεως, ἀλλ' ἵνα, ὡς οἶόν τε^o), τὴν ἀγνωμοσύνην τε καὶ ἄρησιν πολλοῖς ἐλέγχωμεν τρόποις.

φαιμέν δὲ τὴν ἐξ ὄρκων] Φιλοξένου. Ἐξ ἀρνήσεως τῶν ἀμαρτύρων ἰδιοχείρων ἐξ ἀπορίας ἀποδείξεως ὄρκος ἐπάγεται τῷ λεγομένῳ ταῦτα χειρογραφῆται^{oo}). [Sch. c. III. 114. sq.]

Nov. 73. ² Ἄλλα^p) καὶ τὰ συμβόλαια τὰ ἐπ' ἀγορᾶς συντε-
cap. 5. λούμενα, εἰ καὶ τὴν τῶν συμβολαιογράφων ἔχει πλήρωσιν, προσλαμβανέτω καὶ αὐτὰ πρὸ τοῦ τελέσματος^q) τὴν ἐν γράμμασι τῶν μαρτύρων^r), ὡς εἴρηται, παρ-
ουσίαν.

ἔχει πλήρωσιν] Τὴν ὑπογραφὴν. ζῆτε τι. α'. κεφ. ος. καὶ τοὺς Παλαιούς, καὶ τὸ ε'. στοιχείον τοῦ Γαριδά. σημειῶσαι, ὅτι ἀπὸ διατάξεως τῆς παρουσίας νεαρῶς ἐν τῷ συμβολαίῳ πρῶτον ὀφείλουσιν ὑπογράψαι οἱ μάρτυρες, καὶ τότε πληροῦν τὸ συμβόλαιον ὁ ταβουλάριος διὰ τῆς οἰκίας ὑπογραφῆς. [Sch. d. III. 115.]

cap. 6. Δεῖ^s) μέντοι τοὺς δικάζοντας, καὶ εἴ τινα ση-
μεῖα εὔροιοι προσγεγραμμένα τοῖς χάρταις, καὶ ταῦτα ἀναζητεῖν καὶ ἀναγινώσκαι πειροῦσθαι. (πολλὰ γοῦν ἴσμεν καὶ ἐξ ἐκείνων διαφανέτα^o) καὶ μὴ προχέρωσ τὰς πίστεις τῶν γραμμάτων ἐκ παραθέσεως ἑτέρων προσέσθαι διὰ τὰς ἐμπροσθεν ἡμῖν εἰρημένους αἰτίας.

cap. 7. pr. Εἰ^t) μένοιγε τελευτήσαιεν ἅπαντες οἱ μάρτυρες, ἢ καὶ ἅπεισι τυχόν, ἢ καὶ ἄλλως οὐ φάδιόν ἐστι τὴν ἐκ τῶν μαρτύρων τῶν ὑπογραμμάτων^u) πίστιν ἐπιθεῖναι, μηδὲ ὁ συμβολαιογράφος περιεστὶν ὁ τελέσας^v), (εἴγε ἀγοραῖον εἴη,) ὥστε μαρτυρῆσαι τοῖς ἑαυτοῦ, ἢ μηδὲ ἐνδημοίη, ἀλλ' ἀνάγκη πάντως τὴν ἀντεξέτασιν τῶν γραμμάτων ἢ τῶν τελεσμάτων^w) ἢ τῶν ὑπογραμμάτων παραλαβεῖν. τηρικαῦτα προσῆκόν ἐστιν ἵνα μὲν ἐπὶ τὰς συγκρίσεις, (οὐδὲ γὰρ παντάπασιν αὐτὰς ἀπαγορευόμεν,) διὰ πάσης δὲ^x) ἀκριβείας χωρεῖν, καὶ πάντως εἰ νομίσαιεν αὐταῖς χορῆναι πιστεύειν, καὶ ὄρκον ἐπάγειν τῷ προκομιζομένῳ, ὅτι μηδὲν συνειδὼς πονηρὸν τῷ παρ' αὐτοῦ προκομιζομένῳ, οὐδὲ τινα τέχνην περὶ τὴν σύγκρισιν γενέσθαι παρασκευάσας, οὕτω χορῆται τούτῳ. ὥστε μηδὲ^y) ἀναιρεθῆναι τι παντελῶς, καὶ διὰ πάντων τὸ ἀσφαλές τοῖς πράγμασι^z) γενέσθαι.

g) Syn. ἐπ' αὐτῷ. h) In marg. Leuncl. ad Syn. haec leguntur: τῷ ὄρκῳ τοῦ λεγομένου τὴν γραφὴν ἐκτελέσαι λυόμενον τοῦ ἀμφιβόλου. i) Negatio in Syn. deest. Additur in marg. Leuncl. k) In marg. Syn. additur: ἄνευ μαρτύρων δηλονότι. l) Syn. προστίθ. τῷ πύργῳ. m) Syn. πιστεύοντας. Leuncl. in marg. πιστεύοντας. n) Sic lego cum Syn. Fabr. ἀφελώμεθα. o) ἢ deest in Syn. oo) Lege χειρογραφῆσαι. p) Cap. 5. Nov. 73. habet Syn. p. 239. q) In marg. Syn. explicatur: πρὸ τῆς κομπλαστῆς παρὰ τῶν ταβελλιῶνων γενομένης. r) In marg. Syn. additur: ἐνώπιον τοῦ δεινὸς μάρτυρος, καὶ τοῦ δεινός. s) Cap. 6. Nov. 73. habet Syn. p. 239. t) Cap. 7. pr. Nov. 73. habet Syn. p. 239. u) Syn. ὑπογεγραμμάτων. v) Lego τελέσας cum Syn. Fabr. τελεσθώσας. w) Syn. τελεσάντων. In marg. haec ex scholio subiecto leguntur: τῶν συγγραμμένων ὀφειλέτων. γραμμάτων μὲν τοῦ λαβόντος καὶ τελέσαντος ἦγον τοῦ ταβουλάριου τοῦ τελειώσαντος. εἰκὸς γὰρ τὸν λαβόντα κατάρξασθαι μὲν τῆς γραφῆς, ἔτερον δὲ τελειῶσαι. Cf. de lectione τελεσμάτων Homberg. in edit. Novellar. edit. Corporis Iuris Spangenberg. inserta T. II. p. 311. not. 39. x) Syn. διὰ δὲ πάσης. y) Sic lego cum Syn. Fabr. μήτε. z) Sic Syn. Fabr. πράγμασιν.

dat, vel alias contrahit, contentus sit sola scriptura eius, quocum contrahit, penes eum erit, ut sciat, ipsum eius fidei totam rem commisisse. Atque ex scriptura quidem secundum constitutionem nostram non satis idonea fides instrumento conciliari videbitur. Si vero testium praesentia, coram quibus contractus celebratus est, vel ultimum rei fortasse subsidium (id dicimus, quod ex iureiurando³) petitur,) ei auxilium ferat, id, quod actum est, non infirmamus. Falsitates enim et scripturarum imitationes metuentes et his nudis fidem non habentes, talem cautionem rei adhibemus: non ut illos, qui amicis credunt, fide eorum privemus, sed ut, quoad fieri potest, perfidiam et infitiationem multis modis redarguamus.

3) id dicimus, quod ex iureiurando] Philoxeni. Cum quis abnegat chirographa nullis testibus communita, ob inopiam probationum iusiurandum deferretur ei, qui ea conscripsisse dicitur.

Sed et si instrumenta publice confecta sint, licet tabellionum habeant completionem⁴), ipsa etiam ante completionem subscriptionem testium, ut dictum est, accipiant.

4) habeant completionem] Subscriptionem. Quare tit. I. cap. 76. et Antiquos, et quintum elementum Garidae. Nota ex constitutione huius Novellae, testes primum instrumento subscribere debere, et deinde tabularium instrumentum complere per subscriptionem suam.

Indices tamen, si quas notas invenerint chartis adscriptas, eas quoque investigare debent et tentare, ut eas legant: (quippe scimus, multa quoque ex illis apparuisse:) nec temere propter causas a nobis antea memoratas scripturarum fidem ex aliarum literarum collatione admittere.

Si tamen omnes testes mortui sint, aut forsitan absint, aut aliam ob causam facile non sit ex testium subscriptionibus fidem facere, nec tabellio superstes sit, qui instrumentum complevit, (siquidem publicum sit,) ut a se confectis testimonium perhibere possit, aut domi non sit, sed omnino necesse sit, collationem scripturae⁵) vel completionum vel eorum, qui subscripserunt, assumere: tunc convenit ad literarum collationes pervenire, (neque enim penitus eas interdiciamus,) omni autem diligentia procedere: et omnino, si putaverint fidem eis habendam, et iusiurandum ei, qui instrumentum profert, deferre, quo affirmet, se nullius in prolo ab se instrumento fraudis commissae sibi conscium esse, nec circa comparisonem aliquid machinatum eo uti: ut nihil penitus tollatur, et per omnia securitas rebus concilietur.

τὴν ἀντεξέτασιν τῶν γραμμάτων] Γραμμάτων τῶν λαβόντος. τελέσαντος δέ, τοῦ ταβουλλαρίου τοῦ τελειώσαντος. εἰκὸς γὰρ τὸν λαβόντα κατάρξασθαι μὲν τῆς γραφῆς, ἕτερον δὲ τελειώσαι. Ὡστε ἐκ τούτου δείκνυται, ὅτι τὸ τέλοςμα ὑπογραφή ἐστίν. [Sch. e. III. 115.]

Ἐπὶ^{a)} γὰρ δὴ τῶν ἐπ' ἀγορᾶς συνταττομένων^{b)} συμβολαίων, εἴπερ ὁ συμβολαιογράφος παρέλθοι, καὶ μαρτυρήσειε μεθ' ὄρκου· εἰ μὲν οὐ δι' ἑαυτοῦ ἔγραψεν, ἀλλὰ διὰ τινος τῶν ὑπουργούντων αὐτῷ, παρῆτω^{c)} κἀκείνος, εἶγε περίεστιν, εἰ^{d)} δυνατόν ὄλως αὐτὸν ἐστὶν ἐλθεῖν, καὶ οὐδεμία τὴν αὐτοῦ πάροδον αἰτία κωλύει, ἢ νόσος τυχὸν ἰσχυρά, ἢ τι^{e)} τῶν περιστάσεων τῶν^{f)} ἄλλων, ἢ περὶ ἀνθρώποις ἀπαντᾷ. εἰ δὲ^{g)} ἀριθμητὴν ἔχει^{gg)} τὸ συμβόλαιον, κἀκείνος παραγενέσθω^{h)}, ὥστε τρεῖς εἶναι τοὺς μαρτυροῦνταςⁱ⁾, ἀλλ' οὐχ ἓνα. εἰ δὲ οὐδέ^{k)} ἀριθμητὴς προσελήφθη, τό τε συμβόλαιον αὐτὸς^{l)} ἄπαν δι' ἑαυτοῦ γέγραφέ τε καὶ ἐτέλεσεν ὁ συμβολαιογράφος, ἢ καὶ ὁ τοῦτο συγγραψᾶς ἔπεισιν, ἢ ἄλλως πυρεῖναι οὐκ ἰσχύει^{m)}· αὐτὸς μέντοι μεθ' ὄρκου τῷ οἰκείῳ τέλοςματι μαρτυρεῖⁿ⁾, ὥστε μὴ^{o)} τῇ συγκροίσει γενέσθαι χώραν· ἔστω καὶ οὕτω παρὰ τὰ^{oo)} συμβόλαια. ἢ γὰρ μαρτυρία καὶ παρὰ τῆς φωνῆς τοῦ τελείσαντος γινομένη, καὶ τὸν ὄρκον ἔχουσα προσκείμενον, ποιήσειεν ἂν τινα τῷ πράγματι ῥοπήν.

τινὰ τῷ πράγματι ῥοπήν] Καλῶς τοῦτο εἴρηκεν· βοήθειαν γὰρ μόνην καὶ πρόληψιν δίδωσιν. [Sch. f. III. 115.]

Εἰ^{p)} δὲ ὁ συμβολαιογράφος ἐτελεύτησε, καὶ μαρτυρηθεῖη τὸ τέλοςμα ἐξ ἐτέρας παραθέσεως, εἰ μὲν καὶ οὕτως ἔχοι τὸν τε συντάξαντα τὸ συμβόλαιον περιόντα, καὶ τὸν ἀριθμητὴν, παρίτωσαν κἀκείνοι, εἰ γε ἐνδημοῖεν^{pp)}, καὶ ἐχέτω καὶ τὴν ἐκ τῆς παραθέσεως τῶν πληρώσεων τὸ γράμμα πίστιν, καὶ τὴν ἐκ τῶν μαρτύρων. εἰ δὲ μηδεὶς τούτων εἴη, τρηκαῦτα γινέσθω^{q)} μὲν ἢ τῶν τελεσμάτων παράθεσις· μὴ μόνον δὲ ταῦτα πρὸς τοῦτο ἀρκέτω, ἀλλὰ καὶ αἱ τῶν ἄλλων τῶν ὑπογραψάντων^{r)} ἴσως, ἢ καὶ τῶν συμβαλλόντων γραφαὶ κατεξεταιξέσθωσαν· ὥστε ἐκ πολλῶν παραθέσεων τῶν τε τοῦ τέλοςματος τῶν τε ὑπογραψάντων^{s)}, ἢ καὶ τῶν συμβαλλόντων, μίαν τινὰ συνάγεσθαι πανταχόθεν καὶ ἀποτελεῖσθαι^{t)} πίστιν.

Εἰ δὲ^{u)} οὐδὲν ἕτερον εὑρεθεῖη πλὴν τῆς παραθέσεως τῶν συμβολαίων, τὸ μὲν^{v)} μέχρι νῦν κερρατικὸς προβαίνειτω, τὸ τὸν προκομίζοντα εἰς τὴν παρ' ἄλληλα κρίσιν τὸ συμβόλαιον ἠμύνναι τὰ νενομισμένα. ἢνα δέ^{w)} τινα ὄλως τὸ πρᾶγμα λάβη προσθήκη εἰς πλείονα τοῦ πράγματος πίστιν, καὶ αὐτὸς ὁ ταῦτα αὐτῶν γενέσθαι προσομνύτω, ὡς οὐδέ ἄλλης εὐπορῶν^{x)} πίστειω ἐπὶ τὴν παρ' ἄλληλα κρίσιν τῶν συμβολαίων ἐλήλυθεν, οὐδέ τι περὶ αὐτὴν ἐπραξεν, ἢ ἐμηχανήσατο, ἢ περ, ὡς εἰκὸς, δυνηθεῖη τὴν ἀλήθειαν κατακρύψαι. ὧν ἕξοστιν ἀπηλλάχθαι τοῖς συμβάλλουσιν, εἴπερ βούλοιντο, καὶ ἐκάτεροι πρὸς τοῦτο συμβαίεν, τὸ ἐμφανῆ ποιεῖσθαι τὰ συμβόλαια^{y)} καὶ κατατίθεσθαι τε ἐπὶ πρόξενω ὑπομνημάτων αὐτοῦς

5) collationem scripturae] Literarum eius, qui accepit. Eius autem, qui complevit, id est, tabularii, qui absolvit. Nam verisimile est, eum, qui accepit, initium quidem scripturae dedisse, alium vero absolvisse. Itaque ex hoc constat, completionem nihil aliud esse, quam subscriptionem.

Sane in instrumentis, quae publice conficiuntur, *Nov. 73. cap. 7. §. 1.* si tabellio prodeat, et cum iureiurando testimonium sit instrumentum, sed per quendam ex eius ministris, accedat is quoque, si superstes est, si venire omnino possit, neque ulla causa, puta gravis morbus, vel alius casus fortuitus, qualis hominibus accidere solet, impediat, quominus veniat. Si vero numeratorem instrumentum habuerit, et is veniat, ut tres sint testes, non unus. Si vero nec numerator adhibitus sit, et tabellio instrumentum ipse totum conscripserit et absolverit, aut etiam qui id conscripsit, absit, vel alias adesse nequeat: ipse tamen iureiurando praestito completioni suae testimonium praebet, ut nec comparationi literarum locus sit: ita etiam instrumenta fide digna sint. Nam testimonium, quod voce eius, qui instrumentum complevit, profertur, quodque iusiurandum adiunctum habet, utique negotio nonnihil momenti⁶⁾ afferat.

6) negotio nonnihil momenti] Recte hoc dixit: adminiculum enim tantum et praesumptionem praebet.

Quodsi tabellio mortuus sit, et completio ex *cap. 7. §. 2.* alia collatione comprobetur, si quidem etiam sic eum, qui instrumentum composuit, et numeratorem superstes habeat, accedat et illi, siquidem praesentes sint, et fidem scriptura tam ex collatione completionum, quam ab ipsis testibus consequatur. Si vero nullus eorum sit, tunc fiat quidem completionum collatio: non sola autem haec ad hoc sufficiat, sed et aliorum, forte subscriptorum, vel ipsorum contrahentium scripturae comparentur: ut ex multis comparationibus, tam completionis, quam subscriptorum vel etiam contrahentium, una quaedam undique fides colligatur et efficiatur.

Si vero nihil aliud reperiatur, quam instrumen- *cap. 7. §. 3.* torum collatio, illud quidem, quod hucusque obtinuit, procedat, ut qui instrumentum⁷⁾ ad comparationem cum aliis producit, more consueto iuret⁸⁾. Ut autem omnino ea res additamentum aliquod accipiat ad maiorem rei fidem, et ipse, qui haec fieri postulat⁹⁾, praeterea iuret, se omni alia probatione destitutum ad instrumentorum inter se collationem pervenisse, nec circa hanc quidquam egisse, aut machinatum esse, quod forte veritatem tegere possit. Quibus contrahentes liberari possunt, si velint, et ambo in hoc convenient, ut instrumenta insinuent¹⁰⁾ et contrahentes ipsi ea apud acta deponant, ut perfidia, corruptione et falsitatibus liberentur, et quibuscunque

a) Etiam hoc legitur in Syn. p. 239. b) συνταττομένων Syn. Rectius, quam Fabr. ταττομένων. c) Sic lego cum Syn. Fabr. παρίτω. d) Syn. καὶ εἰ. e) Syn. τις. f) τῶν addo cum Syn. g) Syn. addit καὶ post εἰ δέ. gg) Syn. ἔχοι. h) Syn. παραγενέσθω. i) Syn. μάρτυρας. k) Syn. οὔτε. l) αὐτὸς deest in Syn. m) Syn. ἰσχύσει. n) Syn. μαρτυρεῖτω. Leuncl. in marg. μαρτυρεῖ. o) Syn. μηδέ. oo) τὰ addidi e Syn. p) Et hoc legitur in Syn. p. 240. pp) Sic Syn. Fabr. ἐνδημοῖεν. q) Syn. γενέσθω. r) Syn. ὑπογεγραφότων. s) Syn. ὑπογραψάντων ἴσως. t) Verba πανταχόθεν καὶ ἀποτελεῖσθαι desunt in Syn. Leuncl. in marg. addit. u) Hoc legitur in Syn. p. 240. v) μὲν deest in Syn. w) Syn. δέ. Fabr. δῆ. x) Syn. εὐπορεῖν. y) Syn. σύμβολα. Leuncl. in marg. συμβόλαια.

τοὺς συμβάλλοντας, ἵνα ἀπαλλαγῆεν ἀγνωμοσύνης τε καὶ νοθείας καὶ παραποιήσεων, καὶ ὅποσα ἄλλα κατὰ ἐπανορθοῦντες τὸν παρόντα τίθεμεν νόμον· τῶν ἤδη παρ' ἡμῶν ἐπὶ ταῖς παραθέσει τῶν γραμμάτων ταῖς ἐξ ἰδιοχειρῶν γινομέναις^{z)} νενομοθετημένων ἐπὶ τῆς ἰδίας μερόντων ἰσχύος· δηλαδή καὶ τῶν ἐπὶ τοῖς τῶν γραμμάτων ἀνεπιστήμοσιν ἤδη χραιτῶντων ἐν τοῖς δικαστηρίοις τὴν ἑαυτῶν ἐχόντων ἰσχύον· ἐπειδὴ περὶ ἐκ δικαστικῶν τύπων τὰ τοιαῦτα τὸν προσήγοντα ἔλαβεν ἐξετασμένον.

τὸν προκομίζοντα] Προκομίζοντά φησιν οὐ τὸν ἀντίδικον, ἀλλὰ τὸν ἔχοντα τὸ συμβολαίον, καὶ προκομίζοντα τοῦτο εἰς σύγκρισιν. ἴσως γὰρ ὁ λέγων, τῷ δικαστῇ δύνασθαι συστήναι τὸ παρ' αὐτοῦ προκομίζομενον ἔγγραφον διὰ συγκρίσεως, ἐφρόντισεν καὶ ἐνθὲ τινος ἔχοντος συμβολαίου γραμματα φέροντα τῶν αὐτῶν μαρτύρων· καὶ παρέστισαν οἱ τὰ συμβολαία κειτημένοι, προκομίζοντες αὐτοὶ δι' ἑαυτῶν ταῦτα. [Sch. g. III. 115.]

ὁ μνῦναι τὰ νενομισμένα] Ἦγουν ὅτι μηδὲν πονηρὸν τῷ συμβολαίῳ^{zz)} παρ' αὐτοῦ προκομίζομένῳ συνειδώς, οὐδέ τινα τέχνην περὶ τὴν σύγκρισιν γενέσθαι παρασκευάσας, οὕτω χρῆται τούτῳ. μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ὁ ἀντιτεταγμένος, καθ' οὗ ὁ χάρτης προκομίζεται, προομνῶν, ὡς οὐδὲ ἄλλης εὐπορῶν πίστεως εἰς τὴν παρ' ἄλληλα κρίσιν τῶν συμβολαίων ἐλήλυθε. καὶ μὴν ἄλλος ἐστὶν ὁ προκομίας τὸν χάρτην, καὶ πῶς ὀφείλει ὁμνῆναι οὗτος, ὅτι οὐκ ἄλλης εὐπορῶν πίστεως εἰς τὴν παρ' ἄλληλα κρίσιν τῶν συμβολαίων ἐλήλυθε; καὶ φασιν οὐδὲν κοινόν. ἐκεῖνος μὲν γὰρ προκομίσσε κατ' ἐμοῦ ἢ ἐνάγων ἄν, ἢ ἐναγόμενος· ἐγὼ δὲ ὁ ἐναγόμενος ἢ ἐνάγων, ἐπειδὴ ἐκεῖνος συγκρίσει ἐμελλεν ἀποδείξει τὸν χάρτην ἀληθῆ, προκομίσσα χάρτην ἐκείνου τοῦ συμβολαιογράφου, ὃς ἔγραψε τὸν χάρτην τὸν κατ' ἐμοῦ προκομίζομενον. οὐκοῦν ὁμνῶν, ὅτι οὐκ ἄλλοθεν εὐπορῶν πίστεως ἢ μαθεῖν δύναμενος τὸ ἀληθές εἰς τὴν σύγκρισιν τῶν συμβολαίων ἐλήλυθα. [Sch. h. III. 115. sq.]

αὐτὸς ὁ ταῦτα αἰτῶν γενέσθαι] Ὁ ἀντίδικος δηλονότι ὁ ἀπαιτούμενος συστήσει τὸ προκομισθέν ἔγγραφον κατὰ τοῦ ἐναγόμενου. [Sch. i. III. 116.]

Φιλοξένου. Ὁ αἰτῶν σύγκρισιν γενέσθαι ὁμνῶν ὡς ἀπορῶν πάσης ἄλλης ἀποδείξεως εἰς τοῦτο ἦλθε, καὶ ὅτι οὐδὲν ἔπραξε δολερὸν εἰς τὸ κατὰ σκοπὸν αὐτοῦ εἰσεῖν εἰς τὴν σύγκρισιν. [Sch. i. III. 116.]

ἐμφανῆ ποιεῖσθαι τὰ συμβολαία] Σημειῶσαι ἐκ τῆς παρουσίας νεοῦς, ὅτι ἐμπεφανισμένα συναλλάγματα ἐκεῖνα λέγεται, τὰ βεβαιωθέντα διὰ σύγκρισιν· ὡς τε καὶ ἐμπεφανισμένη δαρεῖα ἐκεῖνη κληθεῖη, ἢ βεβαιωθεῖσα διὰ σύγκρισιν· καὶ ὅτι ὁ ἐμφανιστὴς τὸ συμβολαίον ἐπὶ δικαστηρίῳ πάσης ταραχῆς ἀπαλλάττεται, καὶ δίχα ὄρκου τὸ πιστὸν αὐτῷ ἐπιτίθεται· καὶ ὅτι γίνεται σύγκρισις γραμμάτων καὶ ἀπὸ τοῦ κώδικος καὶ ἀπὸ τοῦ ματρικίου. [Sch. k. III. 116.]

Nov. 73. Δεῖ^{a)} δὲ ἐπὶ τῶν τὰ γραμματα οὐκ ἐπισταμένων
cap. 8. ταβουλαρίους^{b)} δ'ὐο πάντως καὶ μάρτυρας παραλαμ-
βύνεσθαι, ἐν οἷς εἰσὶ ταβουλάριοι τόποις· μάλιστα
δὲ μάρτυρας οὐκ ἀγνώστους τοῖς συμβάλλονσιν, ἵνα
οἱ μὲν γράψωσιν ὑπὲρ τοῦ ἀγραμμάτου ἢ ὀλιγογραμ-
μάτου καθεστῶτος, οἱ δὲ μαρτυρῶσιν, ὡς καὶ παρόν-
των αὐτῶν ταῦτα ἐπράχθη, καὶ εἰδείν^{c)} αὐτόν· καὶ
οὕτως ἢ τῶν τοιοῦτων συμβολαίων εἰσδεχθεῖη πίστις,
δῆλον ὅν, ὡς οὐκ ἐλάττους πέντε μαρτύρων ἐπὶ τῶν
τοιοῦτων παραληφθήσονται· ἐν οἷς ἔσται καὶ ὁ γρά-
φων ὑπὲρ τοῦ συμβάλλοντος ἢ τὸ πᾶν, ἢ τὸ μετὰ
τὰ ὀλίγα γραμματα τὰ παρ' ἐκείνου τεθέντα, ὡς τε
μηδὲν διαπισεῖν τῆς εἰς ἄκρον ἀκριβείας.

Καὶ ταῦτα φασιν ἐπὶ τῶν ἔγγραφοι συμβολαίων.
εἰ γὰρ τις ἀγράφως πρᾶξαι οἰονδήποτε συνάλλαγμα

z) Syn. γενομέναις. zz) Adde τῷ post συμβολαίῳ. a) Cap. 8. Nov. 73. habet Syn. p. 240. sq. b) Syn. ταβουλα-
ρίους, et ita et postea. c) Syn. εἰδοῖεν.

aliis malis, quae corrigentes hanc legem promulga-
mus: his, quae dudum a nobis de literarum collatio-
nibus ex instrumentis privata manu conscriptis fa-
ciendis sancita sunt, in suo robore manentibus: illis
quoque, quae in personis literarum imperitis iam pri-
dem in iudiciis obtinent, suam firmitatem habentibus:
quoniam ex iudicialibus sanctionibus haec convenien-
tem examinationem acceperunt.

7) ut qui instrumentum] Producentem vocat non adversarium, sed eum, qui instrumentum habet, et id producit ad comparisonem. Fortasse enim qui dicit, fidem instrumenti, quod producit, iudici per comparisonem literarum probari posse, curavit et quosdam invenit, qui haberent instrumenta, quae praeferrent literas eorundem testium: et prodierunt, qui possidebant instrumenta, ipsi per se illa producentes.

8) more consueto iuret] Id est, se neque ullius vitii, quod instrumento a se prolato possit obiici, conscium, nec quidquam machinatum in literarum comparatione facienda sic eo uti. Magis vero et adversarius, adversus quem charta profertur, antea iuret, se omni alia fide destitutum ad mutuam instrumentorum comparationem pervenisse. Atqui alius est, qui chartam producit, et quomodo idem iurare debet, se alia probatione destitutum ad mutuam instrumentorum comparationem venisse? Et nihil novi dicimus. Nam ille instrumentum adversus me protulit vel ut actor, vel ut reus: ego autem reus vel actor, quoniam ille per comparationem literarum verum esse instrumentum probare debuit, protuli chartam eiusdem tabellionis, qui chartam adversus me prolata scripsit. Itaque iuro, me, quod aliis probationibus destitutus essem, aut quod aliter veritatem addiscere non possem, ad comparationem instrumentorum venisse.

9) ipse, qui haec fieri postulat] Adversarius scilicet, a quo petitur, ut instrumenti prolati fidem contra reum probet.

Philoxeni. Qui petit comparationem fieri, iuret, se inopia omnis alius probationis ad hoc venisse, et dolo non fecisse, ut secundum propositum suum ad literarum comparationem veniret.

10) ut instrumenta insinuent] Nota ex hac Novella, contractus insinuos eos dici, qui confirmati sunt per comparationem: itaque et insinuata donatio dicatur, quae per comparationem confirmata est: et eum, qui in iudicio instrumentum insinuavit, omni perturbatione liberari, et citra iusiurandum fidem ei imponere: et comparationem literarum fieri ex codice et matricula.

In his autem, qui literarum imperiti sunt, omnino duo tabularii et testes adhibendi sunt, in his locis, in quibus tabularii sunt: maxime autem testes contrahentibus non ignoti, ut illi quidem pro eo, qui literas vel plane non, vel parum callet, scribant, hi vero testentur, se praesentibus haec facta esse, seque eum vidisse: et ita fides talium instrumentorum admittatur. Manifestum est, testes non minus quam quinque¹⁾ in talibus instrumentis adhibendos: inter quos erit et qui contrahentis nomine vel totum, vel post pauca ab illo scripta reliqua conscripserit: ut nihil de summa diligentia praetermittatur.

Et haec dicimus de contractibus in scripto confectis. Nam si quis sine scriptis qualemcunq; con-

βουληθείη, τοῦτο πρόδηλον, ὡς ἢ τὴν διὰ μαρτύρων, ἢ τὴν δι' ὄρκων δέξεται πίστιν, τοῦ μὲν ἐνάγοντος μάρτυρας παράγοντος, τοῦ φεύγοντος δὲ δμνύοντος ἢ ἀντεπάγοντος, καθάπερ ἂν ὁ δικαστὴς τὴν ὑπόθεσιν τάξειεν· ἵνα μηδὲν εἴη μηδὲ τούτων ἀδιόρθωτον. καὶ κείνο μέντοι προσθεῖναι τῷ νόμῳ^{d)} καλόν, ὥστε εἰ μέχρι μιᾶς χρυσίου λίτρας εἴη τὸ συνάλλαγμα, τὴν τοιαύτην παρατήρησιν ἐπὶ τούτῳ^{e)} μὴ φυλάττεσθαι, ἀλλὰ κατὰ τὸ μέχρι νῦν πολιτευόμενον τὸ πρᾶγμα γίνεσθαι, ἵνα μὴ περὶ πραγμάτων σμικρῶν^{f)} μεγάλας συντηβὰς ὑπομένωσιν ἄνθρωποι.

ὅκ ἐλάττους πέντε μαρτύρων] Σημείωσαι, ὅτι ἐπὶ τῶν ἀγραμμάτων ἢ καὶ ὀλιγογραμμάτων πέντε μάρτυρες ζητοῦμεν, δύο μὲν ταβουλλαρίους, τοῖς δὲ μάρτυρας προσλαμβάνεσθαι, ἵνα ὁ μὲν εἰς ταβουλλαρίων ἀντ' ἐκείνων γράψῃ, ὁ δὲ ἕτερος ἐρμηνεύῃ, οἱ δὲ τοῖς μάρτυρες ὑπογράψωσι. καὶ ζητεῖ βιβ. λέ. tit. ιδ'. κεφ. ριζ'. καὶ tit. αὐτοῦ γ. κεφ. η'. [Sch. l. III. 116.]

τοῦ μὲν ἐνάγοντος] Καὶ ἢ τῶν μαρτύρων δμνύοντων, ἢ τοῦ ἐνάγοντος δμνύοντος πρὸ τῆς τῶν μαρτύρων παραγωγῆς, τοῦ ἐναγομένου τοῦτο ἐκλεξαμένου. [Sch. m. III. 116.]

μέχρι μιᾶς χρυσίου λίτρας] Ἡ εἰρημένη παρατήρησις τηρεῖται ἐπὶ τῶν ὑπὲρ τὴν μίαν λίτραν μόνην συναλλασσόντων. ἐὰν γὰρ ἐπὶ τούτων μὴ εὐρέσθῃ τριῶν μαρτύρων ἔχον ὑπογραφήν τὸ ἰδιοχεῖρον, ἢ ἀμολόγηται ὡς παρ' αὐτῶν^{κ)} γέγονεν, ἢ ἠριθμηθῇ ἢ καταβολῇ, οὐκ ἔστι δεκτόν. τοῦτο δὲ γίνεται, εἰ ὁ γράψας ἀρνεῖται τὸ ἰδιόγραφον. ἀύστατον δὲ λέγεται, ὡς μὴ ἔχον τριῶν μαρτύρων ὑπογραφήν. [Sch. o. III. 116. sq.]

περὶ πραγμάτων σμικρῶν] Σημείωσαι, ὅτι μικρὸν ποσότητα τὴν μίαν ἀποκαλεῖ. καὶ ἀναγνῶθι τὸ ἐπόμενον ὑπόμνημα τοῦ Ῥωμαίου, ὁ φησιν· Ἐλαχίστης δὲ ποσότητος χάριν μαρτυροῦναι καὶ δύο. ὁ δὲ νόμος καὶ μέχρι τῶν β'. νομομαμάτων τῶν^{ςς)} ἐλαχίστην τυποῖ ποσότητα. ζητεῖ καὶ βιβ. ι'. tit. γ'. κεφ. ι'. ὁ φησιν, ἐλαχίστην εἶναι ποσότητα τὴν ἄριος β'. νομομαμάτων. καὶ βιβ. λβ'. tit. θ'. κεφ. μ'. [Sch. n. III. 116.]

Ταῦτα^{h)} δὲ πάντα κρατεῖν ἐπὶ ταῖς πόλεσι βουλόμεθα· ἐπιτίοιγε ἐν χωρίοις, ἐνθα πολλὰ τὰ τῆς ἀπλότητός ἐστι, καὶ οὐδὲ γραφόντων ἢ μαρτυρούντων πολλῶν εὐπορία, τὰ μέχρι νῦνⁱ⁾ παρ' αὐτοῖς κρατοῦντα καὶ νῦν ἔστω βέβαια. τοῦτο γὰρ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν διαθηκῶν, ἐφ' αἷς μάλιστα σπεύδομεν, ἤδη παρ' ἡμῶν νενομοθετεῖται.

Καὶ^{κ)} τοῦτο πρὸς τούτοις παρακλενοόμεθα, ὡς τε^{l)} εἴπερ τις ἐν τινι συμβολαίῳ ἕτερον ποιήσεται^{m)} μνήμην συμβολαίου, μηδεμίαν ἐκ ταύτης τῆςⁿ⁾ μνήμης ἀπαίτησιν γίνεσθαι· πλὴν εἰ μὴ καὶ τὸ ἕτερον συμβόλαιον, οὗτινος μνήμη κατὰ τὸ δεῦτερον γέγονε, προκομισθεῖη, ἢ ἕτερα παρασχεθεῖη κατὰ τοὺς^{ο)} νόμους ἀπόδειξις, ὅτιπερ καὶ ἡ ποσότης, ἧς μνήμη γέγονε, ταῖς ἀληθείαις ἐποφείλεται.^{p)} τοῦτο γὰρ καὶ ἐν τοῖς παλαιοῖς εὐρίσσομεν νόμοις.

ἐν τινι συμβολαίῳ] Θεοδώρου. Ὁ συνιστῶν συμβόλαιον, κἂν μνημονεύῃ ἐν αὐτῷ ἄλλον συμβόλαιον, οὐ προκομιτίζει τὴν ἀλήθειαν. ἀναγνῶθι βιβ. δ'. τοῦ κώδικος tit. κβ'. διατ. α'. ἢτοι βιβ. κβ'. tit. α'. κεφ. πα'. ἐνθα εἴρηται, ὅτι σκοπητέα μᾶλλον ἐστὶν ἡ ἀλήθεια ἢ τὰ γράμματα. ζητεῖ βιβ. λζ'. tit. ζ'. κεφ. νζ'. ὁ φησιν· Ἐὰν καθύστερον τῶν γραμμάτων τῶν χρεωστών οἱ ἐπίτροποι δυνάμενοι ἐκ τῆς καταγραφῆς ἀναγκάσαι τοὺς χρεώστας καταβαλεῖν, ἢ μεταθεῖναι τὸ χρεός, καὶ τοῦτο ποιήσαντες περὶ τοὺς προτέρους χρεώστας

tractum celebrare voluerit, manifestum est, vel per testes, vel per iusiurandum fidem eum accepturum: actore quidem¹²⁾ testes producente, reo autem iurante vel iusiurandum referente, prout iudex aestimaverit: ut ne quid horum inemendatum relinquatur. Illud tamen quoque legi adiicere optimum erit, ut si contractus auri libram¹³⁾ non superet, huiusmodi observatio in eo non custodiatur, sed secundum id, quod hactenus in usu fuit, res peragatur: ne in rebus levioris momenti¹⁴⁾ magnas molestias homines perferant.

11) testes non minus quam quinque] Nota, in his, qui literas nesciunt vel parum callent, nos desiderare, ut quinque testes, duo quidem tabularii, tres autem testes adhibeantur: ut unus ex tabulariis pro ipsis scribat, alius autem interpretetur, tres autem testes subscribant. Et quaere lib. 35. tit. 14. cap. 117. et tit. 3. eiusdem cap. 8.

12) actore quidem] Et vel testibus iurantibus, vel actore iurante ante productionem testium, prout reus id elegerit.

13) auri libram] Supradicta observatio in his locum habet, qui de re auri libram superante contrahunt. Nam si in his reperiatur chirographum, quod trium testium subscriptionem non habeat, aut qui id emisit, non confiteatur, praesentibus his factum esse, vel pecuniam adnumeratam, admittendum non est. Hoc autem fit, si is, qui scripsit, neget, suum esse chirographum. Non consistere autem dicitur, quod trium testium subscriptionem non habeat.

14) in rebus levioris momenti] Nota, unam libram vocari modicam quantitatem. Et lege sequens commentarium Romani, quo dicitur: Minimae autem quantitatis gratia duo etiam testes sufficiunt. Lex autem etiam ad duos aureos minimam quantitatem definit. Quaere et lib. 10. tit. 3. cap. 10. quo dicitur, minimam quantitatem esse ad duos aureos. Et lib. 32. tit. 9. cap. 40.

Haec autem omnia in urbibus obtinere volumus: Nov. 73. cap. 9. nam ruri, ubi multa est simplicitas, nec multorum scribentium vel testimonium perhibentium copia, ea nunc quoque rata sint, quae hactenus apud eos obtinuerunt. Hoc enim in ipsis testamentis, quorum nobis cura praecipua est, iam a nobis sancitum est.

Praeterea hoc quoque praecipimus, ut si quis in Nov. 119. cap. 3. aliquo instrumento¹⁵⁾ alterius instrumenti¹⁶⁾ mentionem fecerit, nulla petitio ex huiusmodi commemoratione nascatur: nisi alterum quoque instrumentum, cuius mentio in altero facta est, proferatur, aut alio modo legitimo probetur, eam quantitatem, cuius mentio facta est, revera deberi. Hoc enim et in veteribus legibus invenimus.

15) in aliquo instrumento] Theodori. Qui instrumentum conficit, quamvis alterius instrumenti in eo mentionem fecerit, veritati non praeiudicat. Lege lib. 4. Codicis tit. 22. const. 1. seu lib. 22. tit. 1. cap. 81. ubi dicitur, veritatem potius, quam scripturam spectandam esse. Quaere lib. 37. tit. 7. cap. 57. quo dicitur: Si incendio exustus chirographis debitorum tutores, cum possent ex inventario debitores ad solvendum, vel debitum novandum cogere, cum idem circa priores debito-

d) Syn. τῷ νόμῳ προσθεῖναι. e) Syn. τοῦτο. Leuncl. in marg. τούτω. f) Syn. σμικρῶν. g) Fabr. in marg. ἴσ. παρόντων. Certe addendum αὐτῶν. gg) Lege τὴν. h) Cap. 9. Nov. 73. habet Syn. p. 241. i) νῦν deest in Syn. Supplet Leuncl. in marg. k) Nov. 119. cap. 3. extat in Syn. p. 241. et apud Harm. I. 8. §. 5. qui incipit: εἴπερ τις. l) In marg. Syn. haec adduntur: οἷον ἵνα παρῶσω τὸ χρυσίον, ἐξ ὧν μοι ἄφειλεν ἀποδοῦναι ὁ Πέτρος, ἐπὶ ὧν ἔγραψάν μοι ἐξέθετο δολογητικῆν. m) Syn. Harm. ποιήσεται. n) τῆς addo cum Syn. et Harm. o) τοὺς omittit Harm. p) Hactenus Harm.

εις τούς ὀφφανικούς χρεώστας κατὰ δόλον ἢ ἄδικον ὑπερέ-
θειτο, ἐνέχονται τῇ τουτέλαε. καὶ φησὶν ὁ Στέφανος· Ἐπειδὴ
γὰρ διὰ τῶν δημοσιευόντων τὰ ἰνβεντάρια εἰώθε γίνεσθαι,
ἐδύναντο οἱ ἐπίτροποι δεῖξαι τὸ χρεὸς ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἰνβεντα-
ρίου. ζῆτει καὶ βιβ. δ'. τῶν δὲ προβατιόνιβους κερ. κγ'. ὁ
φησὶ· Τῶν πουπιλλορίων δικαιομάτων κανθέντων, δυναμένοι
οἱ ἐπίτροποι τοὺς δεβίτορας τῶν πουπιλλῶν ἢ ἀπαιτῆσαι τὸ
χρεὸς ἐκ τοῦ ἰνβενταρίου χαρτῶν ἢ παρασκευάσαι αὐτοὺς νο-
βατίονα ποιεῖν, παρέλειψαν. καὶ ζητεῖται, εἰ ὑπόκεινται τῇ
ἐντεῦθεν συμβάσει τῶν πουπιλλῶν ζημία. καὶ λέγει ὁ Σκαεβό-
λας, ἐὰν ἀποδείχῃ κατὰ δόλον ἢ ἄδικον αὐτῶν γεγονέναι
τοῦτο, ἐγκαλεῖσθαι αὐτοὺς. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦτου.
ἐκεῖνο δὲ μὴ σε παρελθῆ, καὶ πάνν θαῦμα ὄν. [Sch. p. III. 117.]

ἐτέρου — συμβολαίου] Τί γὰρ ὅτι δανειζόμενος σῆ-
μερον τυχόν ἀπὸ σου νομίματα καὶ γραμματεῖον ποιῶν προς
σὲ ὁμολογῶ, ὡς ἰδοὺ σήμερον λαμβάνων τὰ νομίματα ἀπὸ
σου, ἔλαβον καὶ πρὸ καιροῦ δι' ἐτέρου ἐγγράφου τόσα. ὅταν
σὺν γενήσεται τοῦ σήμερον γυνομένου γραμματεῖον προκομιδί,
ὄν ἀπαιτηθῆσεται καὶ τὰ τοῦ μνημονευθέντος ἐγγράφου, εἰ
μὴ καὶ ἐκεῖνο προκομισθῆ. [Sch. q. III. 117.]

TITULOS E'.

Περὶ ὄρκου ὁμοτεύου, εἴτε προαιρετικοῦ,
τουτέστιν ἐπακτοῦ, εἴτε ἀναγκαίου, εἴτε
δικαστικοῦ.

L. I. α'. 9) Γαι. Ὁρκος ἐπιφερόμενος ἢ ἴ) παρὰ τοῦ
D. XII. 2. ἀντιδίκου, ἢ παρὰ τοῦ δικαστοῦ τέμνει τὴν ἀμφισβή-
τησιν.

περὶ ὄρκου ὁμοτεύου] Χρυσόστομος. Ἐκ τοῦ εὐαγ-
γελίου ὁ. Ἰκούσατε, οὐ ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις ὅσα ἐπιορκη-
σεις, ἀποδάσεις δὲ τῷ θεῷ τοὺς ὄρκους σου. ἐγὼ δὲ λέγω
ὑμῖν, μὴ ὁμοσαι ὅλως. ἔστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν τὸ καὶ, ναὶ,
καὶ τὸ οὐ, οὐ. τὸ δὲ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστί.
Τὶ οὖν ἐστὶ τὸ περισσὸν τοῦ ναὶ, καὶ τοῦ οὐ; ὁ ὄρκος, οὐ
τὸ ἐπιορκεῖν. ἐκεῖνο γὰρ καὶ ὁμολογημένον ἐστί, καὶ οὐδεὶς
δεῖται μαθεῖν, ὅτι ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστί, καὶ οὐ περιττόν,
ἀλλ' ἐναντίον. τὸ δὲ περιττόν τὸ πλεόν καὶ ἐκ περιουσίας
προσκείμενον, ὅπερ ἐστὶν ὁ ὄρκος. τί οὖν φησιν, ἐκ τοῦ πο-
νηροῦ ἦν; καὶ εἰ ἐκ τοῦ πονηροῦ ἦν, πῶς νόμος ἦν; τὸ
αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ περὶ τῆς γυναικὸς ἐρεῖς. πῶς μοιχείαν
νυν νομίσται τὸ πρότερον ἐπιτετραμμένον; τί οὖν πρὸς ταῦτα
ἔστιν εἰπεῖν; ὅτι τῆς ἀσθενείας τῶν δεχομένων τοὺς νόμους
ἦν τὰ λεγόμενα τότε. ἐπεὶ καὶ τὸ κνίσση θεραπευεσθαι
σφόδρα ἀνάξιον θεοῦ, ὡς περὶ καὶ τὸ ψελλῆσαι ἀνάξιον φιλο-
σοφου. μοιχεία τοίνυν ἐνομίσθη νῦν τὸ τοιούτον, καὶ ἐκ τοῦ
πονηροῦ τὸ ὁμνῆσαι, ὅτε ἐπέδωκε τῆς ἀρετῆς. μὴ τοίνυν
αὐτῶν ἀπαιτεῖ τὴν ἀρετὴν, ὅτε παρήλθεν αὐτῶν ἡ χρεία·
ἀλλὰ τότε ὁ καιρὸς αὐτὰ ἐκάλεε. καὶ πῶς ἂν τὸ αὐτὸ γε-
νοιτο, φησὶ, νῦν μὲν καλόν, νῦν δὲ οὐ καλόν; ἐγὼ δὲ τὸν
ναντίον λέγω. τὸ γὰρ βιασάξασθαι ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἡλικίᾳ
καλόν, μετὰ δὲ ταῦτα ὀλέθριον. τὸ μεμασημένην τροφήν ἐσθίειν
ἐν μὲν προομιόις τῆς ζωῆς ἡμῶν καλόν, μετὰ δὲ ταῦτα βδε-
λυθίας γέμει. καὶ τί λέγω ταῦτα; ὁ γὰρ φόρος ὁ πᾶσιν ὁμο-
λογημένος εὐσημία εἶναι τοῦ πονηροῦ, οὗτος ἐπιλαβόμενος
καιροῦ τοῦ προσήκοντος, τὸν ἐργασάμενον αὐτὸν Φινεὶς ἱερω-
σύνῃ τιμηθῆναι ἐποίησεν. ὁ δὲ Ἀβραάμ οὐκ ἀνθρωποκτόνος
μόνον, ἀλλὰ καὶ παιδοκτόνος, ὁ πολλὰ χεῖρον ἦν, γενόμενος,
μειζόνως εὐδοκίμησε πάλιν. καὶ ὁ Πέτρος δὲ διπλοῦν ἐργά-
σατο φόνον, ἀλλ' ὁμοῦ πνευματικόν τὸ γενόμενον ἦν. μὴ τὸν
ἀπλῶς τὰ πράγματα ἐξετάζωμεν, ἀλλὰ καὶ καιρόν, καὶ
αἰτίαν, καὶ γνῶσιν, καὶ προσώπων διαφορίαν, καὶ ὅσα ἂν αὐ-
τοῖς ἕτερα συμβῶσιν, πάντα ἀκριβείας ζητῶμεν· καὶ τὰ λοιπὰ.
[Sch. a. III. 137. sq.]

res fecissent, id dolo aut culpa circa debitores pupilla-
res distulerint, tutelae tenentur. Et ait Stephanus:
Quoniam enim inventaria fieri solent per eos, qui ea
publice edunt, tutores poterant debitum probare ex
ipso inventario. Quaere et lib. 4. de probationibus
cap. 123. quo dicitur: Instrumentis pupillorum exustis
tutores, cum possent a debitoribus vel ex inventario
debitum exigere, vel curare, ut novationem facerent,
id omiserunt. Et quaeritur, an damnum, quod exinde
pupillus passus est, praestare debeant. Et Scaevola
ait, si approbatum fuerit, per dolum vel negligentiam
eorum id factum, id eis imputari. Et haec quidem de
hoc. Nec te illud praetereat, quod valde mirabile sit.

16) alterius instrumenti.] Quid enim, si pe-
cunia hodie a te mutuo accepta, eoque nomine chiro-
grapho facto, confiteor, cum hodie pecuniam a te acci-
piam, me et antea tot nummos accepisse, alio emisso
chirographo? Cum ergo chirographi hodie emissi pro-
ductio fiet, non exigetur, quod memorato chirographo
continetur, nisi et illud producatur.

TITULUS V.

De iureiurando ¹⁾, sive voluntario, hoc est,
delato, sive necessario, sive iudiciali.

I. Gai. Iusiurandum ²⁾ delatum vel ab adversa-
rio ³⁾, vel a iudice, controversiam decidit.

1) de iureiurando] Chrysostomi. Ex evangelio.
Audistis, dictum esse apud Antiquos: non periurabis,
reddes autem Deo iuramenta tua. Ego autem dico vo-
bis, non iurare omnino. Sit sermo autem vester, est,
est, non, non. Quod autem abundantius est, a malo
est. Quid igitur est, quod est ultra est et non? Iura-
mentum, non periurium. Illud enim et palam est, et
nemo necesse habet doceri, illud a malo esse, et non
superfluum est, sed contrarium. Superfluum autem est,
quod supervacue adiectum est, quod certe iuramentum
est. Cur igitur ait, a malo est? et si a malo est, quo-
modo lex erat? Hoc etiam ipsum de uxore dicitur es.
Quomodo nunc adulterium esse creditur, quod fuerat
aliquando concessum? Quid igitur ad ista dicendum
erit? Quae tunc dicta sunt, exacta fuisse infirmitate
leges accipientium. Nam et nidore victimarum coli
valde Deo indignum est, sicut etiam balbutire indignum
est philosopho. Adulterium igitur nunc dicitur tale
repudium, et ex malo profectum iuramentum, quando
ad perfectionem sui venerunt incrementa virtutum. Noli
igitur eorum desiderare virtutem, quorum usus iam
praeteriit: sed tunc tempus haec exigebat. Et quo-
modo, inquis, fieri potest, ut idem nunc bonum sit,
nunc vero non bonum? Ego vero contra dico. Portari
enim humeris hominum in prima aetate bonum est,
postea vero miserrimum. Praemansis uti cibis inter
principia vitae nostrae bonum est, postea vero abomi-
nationis plenissimum. Et quid ego ista commemoro?
Nam homicidium, quod inventum a Diabolo esse omnes
consentiunt, opportune aliquando factum, eum, qui id
perpetravit, Phinees scilicet, fecit sacerdotii honore
decorari. Abraham vero non homicida solum, verum etiam
parricida, quod multo deterius est, effectus, maiorem
laudem obtinuit. Sed et Petrus geminum fecit homici-
dium, fuit tamen opus spirituale, quod factum est.
Non sola igitur respiciamus opera, sed tempus, et causam,
et voluntatem, et personarum differentiam, et
quantaecunque alia ipsis operibus acciderint, diligentis-
sime requiramus: et cetera.

q) Cap. 1. legitur in Syn. p. 241. apud Attal. tit. XVIII. §. 1. et Harm. I. 7. §. 3. r) Syn. Harm. εἴτε — εἴτε.
s) Fabr. ad marg. notat, locum esse ex Matth. cap. 5. v. 33. 37. Locus Chrysostomi est Hom. XVII. in Matth. Opp.
edit. Montfaucon. T. VII. p. 229. 230. 231.

α'. τι. του α'. των δε ιουδικις, ητοι βιβ. ζ'. τι. ε'. κεφ. ογ'. ανγνωθι δε παντως και την ριδ'. νεαρον των μετα τον κωδικα διαταξιν, ητις κειται βιβ. ζ'. τι. δ'. κεφ. β', ητις περι των λιγατορων και της καλουμνίας νομοθετουσα φησιν, οτι εαν δευθρη μη δικαίως κηρας, δίδωσιν ονόματι αναλωμάτων και δαπανημάτων τῷ ἐναχθέντι δέκατον μέρους τῆς ἐγκειμένης τῷ βιβλίῳ ποσότητος. ἀνάγνωθι οὖν αὐτὴν τὴν διατάξιν. εἶπον δέ σοι καὶ τοῦτο πάλιν προθεωρῶν, οτι τῶν ὄρκων οἱ μὲν εἰσι βουλευτάριοι, οἱ δὲ νεκασάριοι, οἱ δὲ ιουδικαῖοι, οἱ δὲ ἐν λίτεμ. καὶ βουλευτάριοι μὲν εἰσιν, οὗς ἔξω δικαστηρίου καὶ ἐκ προαιρέσεως ἐπιφέρουσιν ἀλλήλοις οἱ λιγατορες. νεκασάριοι δὲ εἰσιν, οὗς ἐν δικαστηρίῳ τινος τῶν λιγατορων ἐπὶ τὴν τοῦτου δότος ἐπαγωγὴν ὁ δικαστὴς ἐπιφέρει. ιουδικαῖοι δὲ εἰσιν, οὗς ὁ δικαστὴς αὐτὸς οὐκ ἐξ αἰτησεως, ἀλλ' ἐξ οικείας κηθεις προαιρέσεως ἐπιφέρει. ἐν λίτεμ δὲ ἔστιν, ὅν^{v)} ἐξῆς παρατίθεται τίτλος. καὶ οτι τῶν νεκασαρίων ὄρκων οἱ μὲν ἐπὶ τομῇ παρεχόμενοι πραγμάτων, ὡς ἐπὶ τοῦ ἀγραφος λεγομένου καταλειφθῆναι φιδεῖκομίμου^{v)} οἱ δὲ τομῆν μὲν οὐκ ἐπάγουσι τῷ ζητούμενῳ, πονηρὰς δὲ ὑποψίας ἀπαλλάττουσι τὸν ὁμνούντα, ὁποῖος ἐστὶν ὁ περι καλουμνίας, ἢ ὁ περι τοῦ δικαίαν οἰσθῆναι τὴν ἀντίρρησην, καὶ περι ὑπερθέσεως διδόμενος ὄρκος. οὗτοι μὲν γὰρ τὸν μὲν ὁμνούντα πονηρὰς ὑποψίας ἀπαλλάττουσιν, οὐδεμίαν δὲ τομῆν τῷ ζητούμενῳ ἐπάγουσιν^{v)} μὲν γὰρ καὶ οὕτως κατὰ τὰς ἐν τῇ δικῇ γυμναζομένη μείμησο ταύτης τῆς διαρρέσεως, πᾶν σαφηνόσαι δυναμένης τα ἐν τῷ παρόντι τίτλῳ κείμενα θέματα. [Sch. b. III. 139 — 141.]

παρὰ τοῦ ἀντιδίκου] Στεφάνου. Ἐν τῷ εἰπεῖν, παρὰ τοῦ ἀντιδίκου, τὸν βουλευτᾶριον ἐδήλωσεν. οὗτος γὰρ ἀπὸ μόνης συναιρέσεως πρόεισι. καὶ μὴ ταράξῃ σε τὸ ἀντιδίκου ἥγμα. πρῶτον μὲν γὰρ οὐ πάντως λιγατορας εἶναι φημεν τοὺς ἀρξαμένους ἤδη δικάζεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοὺς μῆπω δικαστηρίῳ προσελθόντας, δικὴν δὲ ὅμως ἔχοντας πρὸς ἀλλήλους. εἴπειτα δυνατὸν ἐστίν, καὶ τοὺς ἀρξαμένους ἤδη δικάζεσθαι, μετὰ πρῶτην τήχα ἢ δευτέραν διαγνώσιν ἔξω δικαστηρίου γενομένην καθ' ἑαυτοὺς ὄρκων ἀλλήλοις ἐπάγειν. [Sch. c. III. 141.]

Ο^{v)} βουλευτᾶριος οὐδέποτε ἀναψηλαφᾶται, ὡς ἐπὶ τοῦ τελευταίου κεφ. τοῦ παρόντος τι. φησὶν ἡ διατάξις. πληρ^{v)} ἐκείνου καὶ μόνου τοῦ θέματος ὁ νεκασάριος ἀναψηλαφᾶται. ζῆτει περὶ τοῦτου τὸ λά. κεφ. τοῦ παρόντος τι. καὶ τὸν ἐκεί Κύριλλον καὶ τὸν Στέφανον^{v)} καὶ κεφ. μ'. καὶ τὸν Θαλελαϊον, οὗ ἡ ἀρχή. Ἐγγως ἐν τῷ δὲ ἔξω, οτι εἰν ἐπαγωγή ὄρκων τις^{v)} καὶ μᾶλλον προσσχες τῷ Θαλελαϊῷ ἀκριβῶς λέγοντι. ὁ γὰρ Στέφανος, ἐν οἷς πειράται κατασκευάζειν ἐν τῷ λά. κεφ. ὡς καθόλου ὁ νεκασάριος ἀναψηλαφᾶται, προσφάνως τῷ κειμένῳ ἐναντιοῦται. ὁ δὲ ἐν λίτεμ ὄρκος ἀναψηλαφᾶται. καὶ ζῆτει τι. ζ'. κεφ. δ'. θεμ. ε'. δύναται γὰρ, φησὶν, ὁ δικαστὴς καὶ μετὰ τὸν ὄρκον αὐτὸν τὸν ἐν λίτεμ ἐν μέρει ἢ παντελῶς κομφίσαι τὸν ἐναχόμενον ἐκ μεγάλης αἰτίας ἢ ἀποδείξων ὑστερον εὐρεθισῶν. [Sch. c. III. 141.]

L. 2. β'. x) Παυλ. Ἔοικε γὰρ διαλύσει, καὶ μείζων ἐστὶ ψήφου.

Ἔοικε γὰρ διαλύσει] Ὡςπερ γὰρ οὐκ ἐπὶ τῶν ὁμολογούμενων, ἀλλ' ἐπὶ ἀμφιβόλων χώρων ἔχει ἡ διάλυσις, οὕτως καὶ ὁ ὄρκος οὐκ ἐπὶ τῶν ὁμολογούμενων ἐπάγεται, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἀμφιβαλλομένων καὶ ἀδήλων. οὐ μόνον γὰρ ἐπὶ τῶν βόνα φίδει ἀγωγῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάσης αἰτίας ἐν ἀπορία τῶν ἀποδείξεων ἔξεσι τῷ δικαστῇ, μετὰ διαγνώσεως μέντοι, ὄρκον ἐπάγειν, καὶ οὕτως τὴν ζητούμενην ποιῆσθαι τομῆν, ὡς ἀνήκεται βιβ. δ'. τοῦ κωδ. ὑπὸ τὸν α'. τοῦ βιβ. τι. ἐν τῇ γ'. τοῦ τι. διατάξει, ητοι βιβ. καὶ τι. τοῦ παρόντος κεφ. με. μίμειται δὲ καὶ κατὰ τοῦτο διάλυσιν^{v)} ὡςπερ γὰρ ἐπὶ διαλύσεως οὐκ ἐγκαλοῦμεν πλειόνων ἢ ἐλαττόνων ὄντων πρὸς τῆς ἀληθείας ἡμῶν ἐποφειλομένων^{v)} οὕτως οὐδὲ ἐπὶ τοῦ ὄρκου. ἀνάγνωθι τὴν παραγραφὴν τοῦ ε'. διγ. τοῦ παρόντος τίτλου. καὶ κατὰ τοῦτο πάλιν μίμειται διάλυσιν^{v)} κανονίζων γὰρ φησὶν ὁ Παῦλος ἐν τῷ λέ. διγ. τοῦ παρόντος τίτλου, οτι οἱ μὴ δυναμένοι πακτεῦναι, οὐδὲ ὄρκον ἐπάγειν δύναται. Ἀνώ- νυμου. Καὶ ἀκεπιτατοῖν ἔοικεν, ὡς διγ. μ'. καὶ νοβα- τιοῖν, καὶ δελεγατίον, καὶ ἀντὶ καταβολῆς ἐστίν, ὡς διγ. κς'. θεμ. γ'. καὶ διγ. κς'. καὶ δικαστηρίῳ ἔοικεν, ὡς ἐν τῷ αὐτῷ κς'. διγ. καὶ μείζων ἐστὶ τῆς ψήφου, οτι ὁ μὲν ὄρκος οὐκ

Codicem, quae extat lib. 7. tit. 4. cap. 2. quae de litigatoribus et de calumnia sanciens dicit, eum, qui probatus fuerit non iure litem movisse, sumtuum et expensarum nomine decimam partem quantitatis, quae libello continetur, pulsato praestare. Lege igitur ipsam constitutionem. Dixi tibi etiam vice praefationis, iusiurandum esse vel voluntarium, vel necessarium, vel iudiciale, vel in litem. Et voluntarium quidem est, quod extra iudicium et ex voluntate litigatores sibi invicem deferunt. Necessarium vero est, quod in iudicio uno ex litigatorebus delatori referente iudex defert. Iudiciale vero est, quod ipse iudex non ad petitionem partium, sed propria voluntate motus defert. In litem autem est, quod sequens titulus exponit. Et necessarium modo praestatur ad causarum decisionem, ut cum fideicommissum sine scripto relictum esse dicitur: modo autem decisionem non infert ei, de quo quaeritur, sed eum, qui iurat, a prava suspicione liberat, quale est iusiurandum de calumnia, vel quo reus asserit, existimare se iustam contradictionem habere, et iusiurandum de dilatione praestitum. Haec enim sacramenta iurantium quidem prava suspicione liberant, causam autem, de qua quaeritur, non decidunt: manet enim et sic secundum ordinem lis instituta. Memineris huius divisionis, quae multum conducatur ad thematum huius tituli explanationem.

3) ab adversario] Stephani. Cum dixit, *ab adversario*, iusiurandum voluntarium significavit. Hoc enim a sola voluntate procedit. Nec te conturbet verbum, *adversarii*. Primo enim non omnino litigatores dicimus eos, qui iam coeperunt litigare, sed et eos, qui nondum in iudicium ingressi sunt, controversiam tamen inter se habent. Deinde fieri potest, ut qui iam litigare coeperunt, forte post primam aut secundam disceptationem extra iudicium factam per se ipsos iusiurandum sibi invicem detulerint.

Nicaei. Iusiurandum voluntarium nunquam retractatur, ut ait constitutio in cap. ult. huius tituli. Verum unico casu necessarium retractatur. Quaere de hoc cap. 31. huius tit. et ibi Cyrillum et Stephanum, et cap. 43. et Thalelaeum, cuius initium est: Didicisti in libro de rebus, quod si quis iusiurandum detulerit: et Thalelaeo magis adhaereas accurate dicenti. Nam Stephanus, qui conatur probare in cap. 31. generaliter necessarium retractari, manifeste textui adversatur. Iusiurandum autem in litem retractatur. Et quaere tit. 6. cap. 4. them. 5. Potest enim, inquit, iudex etiam post iusiurandum in litem ex parte vel prorsus reum liberare ex magna causa vel postea repertis probationibus.

II. Paul. Simile enim est transactioni¹⁾, et maius est, quam res iudicata²⁾.

1) simile enim est transactioni] Quemadmodum enim non in rebus certis, sed in rebus dubiis locum habet transactio, ita et iusiurandum non in rebus certis deferretur, sed in dubiis et incertis. Non solum enim in bonae fidei iudiciis, sed in omni causa inopia probationum licet iudici, causa tamen cognita, iusiurandum deferre, et ita quaesitam facere decisionem, ut relatum est lib. 4. Cod. tit. 1. const. 3. sive libri et tituli huiusce cap. 45. Iusiurandum in eo quoque transactionem imitatur: sicut enim in transactione non incusamus, si plus minusve sit in eo, quod revera nobis debetur: ita neque in iusiurando. Lege adnotationem digesti 5. huius tituli. Rursus et in hoc transactionem imitatur: regulariter enim definit Paulus in dig. 35. huius tituli, eos, qui pacisci non possunt, nec iusiurandum deferre posse. In nominati. Et acceptationi simile est, ut dig. 40. et novationi, et delegationi, et vice solutionis est, ut dig. 26. them. 3. et dig. 27. et iudicio simile est, ut eodem dig. 27. maioremque habet auctoritatem, quam sententia, quia iusiurandum quidem

v) Adde δ ante ἐξῆς. vv) Fabr. in versione habet *Nicaei*. Ergo hoc nomen in textu incuria omisit. w) Fabr. in marg. addit ἐνός. x) Cap. 2. legitur in Syn. p. 241. Attal. tit. XVIII. §. 1. et Harm. I. 7. §. 3.

ἀναψηλαφᾶται, εἰ μὴ ἐπὶ ἐνός καὶ μόνου θέματος, οἷον και-
νῶν εὐθεθέντων ἰατρομενῶν. ὄρκος δὲ οὐ πᾶς, ἀλλ' ὁ νε-
κασσάριος καὶ ἰουδικαίος, οὐκ ἔτι δὲ ὁ βολωντάριος, ὡς ὁ
Γάιος φησὶν ἐν τῷ κεφ. λα'. τοῦ παρόντος τιτ. ἀπόφασις δὲ
ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀναψηλαφᾶται, δηλονότι ἐπιβεβαιωμένη ἐκλή-
του. κατὰ τοῦτο δὲ γ) μμεῖται καταδίκην ὁ ὄρκος. ἔργως
γὰρ ἐξ ὧν ὁ Οὐλπιανὸς ἐν τῷ γ'. τῶν διγ. βιβ. γγ) διγ. ζ'. ἦτοι
βιβ. κ'. τιτ. β'. κεφ. ζ'. θεμ. γ'. φθασας ἐδίδαξεν, ὅτι ἐπὶ
ἀτιμοποιῶ ἀγωγή τὸν ἐπενεχθέντα ὄρκον αὐτῷ ὁμοσας, τυχόν
ὅτι οὐκ ἔκλεψεν, οὐχ ὕβρισεν, οὐκ ἀτιμοῦται, ὡς διὰ τοῦ
ὄρκου δοκῶν ἐλευθερον ἐκτὸν τῆς τοιαύτης ἀποδείξει κατη-
γορίας. [Sch. d. III. 141. sq.]

Ζῆτει βιβ. ια'. τιτ. β'. κεφ. νθ'. καὶ τιτ. αὐτοῦ κεφ. κζ'.
ἐν ᾧ εὐρήσεις, ὅτι ἡ διάλυσις τῆ ψήφου ἔοικεν. εὐρήσεις καὶ
ἕτερον πολυτελέστατον σίγρον βιβ. λθ'. τιτ. α'. κεφ. κθ'.
θεμ. β'. καὶ βιβ. μδ'. τιτ. ε'. κεφ. λα'. καὶ βιβ. ιζ'. τιτ. α'.
κεφ. ιθ'. [Sch. d. III. 142.]

μεῖζων ἐστὶ ψήφου] Τοῦ Ἀνανύμου. Ἐπειδὴ ἡ μὲν
ψήφος ἐκλήφω ὑπόκειται, ὁ δὲ ὄρκος οὐκ ἀναψηλαφᾶται,
πλὴν τοῦ ἰουδικαίου μετὰ διαστιξέως τῆς εἰρημένης διγ. λα'.
καὶ τοῦ κατὰ βασιλεῦς ἐπισημαστος, ὡς διγ. ιγ'. ἐν τῷ τέλει.
σημειῶσαι δὲ ἐνταῦθα, ὅτι ὁ ὄρκος μεῖζων ἐστὶν ἀποφάσεως.
πεμφθείσης γὰρ εἰς τὴν βέντρον νόμινε νομὴν γυναικὸς διὰ
το ὁμοσας, κἂν ψευδομένη μετὰ ταῦτα ἀλλῶ, οὐ κρίνεται συκο-
φαντῆς²⁾· καίτοι ἡ ἐξ ἀποφάσεως εἰς νομὴν πεμπομένη ὑπό-
κειται τῆ καλουμένη, ὡς βιβ. μ'. τιτ. α'. κεφ. γ'. θεμ. τελευτ.
[Sch. e. III. 142.]

Τοῦ Νικαέως. Ζῆτει βιβ. κη'. τιτ. δ'. κεφ. κδ'. καὶ βιβ.
μθ'. τιτ. α'. κεφ. ιθ'. ἐν οἷς εὐρήσεις, ὅτι ὁ ὄρκος ἐλάττων
ψήφου τυγχάνει, καὶ τοῦ παρόντος βιβ. καὶ τιτ. κεφ. λ'.
θεμ. δ'. ἀνάγνωθι τὴν παραγραφὴν τοῦ γ'. θεμ. τοῦ γ'. κεφ.
καὶ βιβ. κδ'. τιτ. ζ'. κεφ. κη'. καὶ μγ'. θεμ. α'. καὶ τοῦ
παρόντος τιτ. κεφ. κζ'. θεμ. β'. καὶ κεφ. μ'. καὶ ε'. καὶ κς'.
θεμ. τελευτ. καὶ κεφ. κς'. καὶ μ'. [Sch. e. III. 143.]

γ'. ζζ) Οὐλπ. Ὁ μηδεὶς ἐπάγοντος³⁾ ὁμνὺς οὐκ
ἰσχυρίζεται.

Ἐφ' οἷα δῆποτε ἀγωγή ὁμνὺς τις, ἐλευθεροῦ-
ται⁴⁾, καὶ περὶ καταστάσεως, ἐνθα τοῦ ἐνάγοντος
ἐπιφέροντος ὁμοσας μὴ εἶναι αὐτοῦ ὑπεξούσιος.

Καὶ⁵⁾ ἡ γυνή⁶⁾ ὁμνύουσα ἐγκυμονεῖν πέμπεται
εἰς νομὴν, καὶ οὐκ ἐνάγεται μετὰ τὸν ὄρκον, ὡς
κατὰ συκοφαντίαν εἰς νομὴν πεμφθεῖσα· καὶ οὐχ⁷⁾
ὑπομένει βίαν ἐπὶ τῇ νομῇ, εἰ δὲ ὁ ἀντίδικος ὁμοσας
μὴ ἐγκυμονεῖν αὐτήν, οὐ πέμπεται. πρόκριμα δὲ διὰ
τῶν τοιούτων ὄρκων οὐ γίνεται τῇ ζητήσῃ τοῦ τοκε-
τοῦ· ὁ γὰρ ἕτερου ὄρκος ἄλλον οὐκ ἰσχυρίζει, οὔτε
βλάπτει.

Ὡς⁸⁾ ἐπιφέρεται ὁ ὄρκος, οὕτω καὶ⁹⁾ ὀφείλει
ὁμνύεσθαι. εἰ γὰρ ἐμοῦ κατὰ τοῦ θεοῦ ἐπαγαγόν-
τος¹⁰⁾ ὁμοσας κατὰ τῆς¹¹⁾ κεφαλῆς σου,

ὁ μηδεὶς ἐπάγοντος ὁμνὺς] Κυρίλλου. Εἰ μὴ
ἐπαγωγή προηγήσεται, οὐδὲν ἐστὶν ὁ ὄρκος. δίδεται ὁ ὄρκος
ἐπὶ κύσεως ἀγωγῆς προσωπικῆς, ἢ ὅσῃ, ἢ ἰσχυρισμοῦ, ποιναι-
κῆς, ἰντερδίκτου καὶ περὶ καταστάσεως, ὅτι τυχόν οὐκ εἰμί
αὐ ὑπεξούσιος, καὶ περὶ τοῦ εἶναι ἐγκυμονα τὴν γυναῖκα, ἢ
μὴ, καὶ ὀφείλεται ὁμοσασα, διότι οὐκ ἐγκαλεῖται ὡς κα-
λουμένης καῦσα εἰς τὴν βέντρον νόμινε πεμφθεῖσα νομὴν.
τοῦτον δὲ τὸν νόμον πάγοντα ζητήσαν, τίνας ἐστὶν νόμος, οὔτε
ἰσχυρίζει, οὔτε βλάπτει· ὁ γὰρ ὄρκος ἄλλου ἄλλον οὔτε βλάπτει,
οὔτε ἰσχυρίζει. σημειῶσαι ἕτερον τρόπον ἀπαλλάττοντα τοῦ βί-
ου τοῦ ἐν ποιεστάτε τὸν ὑπεξούσιον. [Sch. f. III. 143.]

non retractatur, nisi uno eoque solo casu, puta repertis
novis instrumentis. Iusiurandum autem non omne, sed
necessarium et iudiciale, non etiam voluntarium, ut ait
Gaius cap. 31. hui. tit. Sententia autem ut plurimum
retractatur, appellatione scilicet interposita. In hoc
autem iusiurandum condemnationem non imitatur. Di-
dicisti enim ex his, quae Ulpianus lib. 3. Digestorum,
tit. 2. dig. 6. sive lib. 21. tit. 2. cap. 6. them. 3. antea do-
cuit, in famosa actione eum, qui iureiurando delato iura-
vit, puta se furtum non fecisse, vel iniuriam non fecisse,
infamia non notari, quasi liberum se huiusmodi accu-
satione iureiurando quibasse videatur.

Quaere lib. II. tit. 2. cap. 59. et eiusdem tituli cap. 27.
in quo invenies, transactionem similem esse sententiae.
Invenies et alium utilissimum versum lib. 39. tit. 1.
cap. 29. them. 2. et lib. 44. tit. 5. cap. 31. et lib. 17.
tit. 1. cap. 19.

2) maius est, quam res iudicata] Innomi-
nati. Quia sententia appellationi subiacet, iusiurandum
autem non retractatur, excepto iudiciali cum distinc-
tione dicta dig. 31. et cum quis per Principem peierave-
rit, ut dig. 13. in fine. Nota autem hoc loco, iusiurandum
maius esse, quam sententiam. Nam si mulier, quae iu-
ravit, ventris nomine in possessionem missa sit, licet
postea mendacii convicta sit, non condemnatur quasi
per calumniam missa: licet quae ex sententia in pos-
sessionem missa est, calumniae subiaceat, ut lib. 40.
tit. 1. cap. 3. them. ult.

Nicaei. Quaere lib. 28. tit. 4. cap. 24. et lib. 49. tit. 1.
cap. 14. in quibus invenies, iurandi minorem aucto-
ritatem esse, quam rei iudicatae, et huius lib. et tit.
cap. 30. them. 4. Lege adnotationem them. 3. cap. 3. et
lib. 24. tit. 6. cap. 28. et 43. them. 1. et huius tit. cap. 27.
them. 2. et cap. 40. et 5. et 26. them. ult. et cap. 27.
et 40.

III. Ulpian. Ei, qui nullo deferente iuravit¹⁾, L. 3. pr.
hoc nihil prodest. D. XII. 2.

In quacunque quis actione iuret, liberatur, et si §. 1. 2.
de statu fuerit iuratum, cum actore deferente iu-
rari, in potestate eius me non esse.

Mulier quoque, quae iuravit se praegnantem, §. 3.
mittitur in possessionem, nec convenitur post iusiurandum²⁾,
quasi calumniae causa³⁾ in possessionem
missa fuerit: nec vim patitur⁴⁾ in possessione. Si
vero adversarius iuraverit, eam non esse praegnan-
tem, non mittitur in possessionem. Praejudicium
autem per eiusmodi iusiurandum quaestioni partus
non fiet: nam alterius iusiurandum alteri nec prodest,
nec nocet.

Sicut defertur iusiurandum⁵⁾, ita et iurari de- §. 4.
bet: nam si me deferente, ut per Deum iures, tu
per caput tuum iuraveris,

1) ei, qui nullo deferente iuravit] Cyrilli.
Nisi delatio praecesserit, iusiurandum nullius momenti
est. Iusiurandum datur in omni actione personali, in
rem, in factum, poenali, interdico et de statu, ut puta
iuro, me in potestate tua non esse, et an praegnant
sit mulier, vel non sit. Et prodest ei, si iuravit, quia
non culpatur, quasi calumniae causa in possessionem
ventris nomine missa fuerit. Huic autem filio, de quo
quaeritur, cuius filius sit, nec prodest, nec nocet: iusi-
urandum enim alterius alteri nec nocet, nec prodest.
Nota novum modum, quo filiusfamilias onere potestatis
liberatur.

γ) Fabr. stellula post vocem δὲ posita in marg. addit οὐ. γγ) Adde τιτ. β'. ζ) Malim συκοφαντῆς. ζζ) L. 3. pr. legitur in Syn. p. 242. Harm. I. 7. §. 5. Attal. tit. XVIII. §. 2. α) Syn. ἐνάγοντος. Leuncl. in marg. ἐπάγοντος. δ) §. 1. usque ad ἐλευθεροῦται legitur in Syn. p. 242. Attal. tit. XVIII. §. 3. ε) §. 3. legitur apud Balsam. ad Phot. tit. XIII. cap. 18. in Voelli et Iustelli Bibl. Iur. Can. vet. T. II. p. 1116. sq. d) Bals. καὶ γυνή ἢ. e) Bals. οὐκ. f) §. 4. legitur in Syn. p. 242. g) Syn. οὕτως omisso καὶ. h) Syn. ἐπάγοντος. i) τῆς addo cum Syn.

οὐκ ἐνάγεται μετὰ τὸν ὄρκον] Τοῦ Νικαίου. Οὕτε δαπανήματα δίδωσιν, ἃ ἐποίησεν, ὡς βιβ. λα'. τιτ. θ'. κεφ. α'. θεμα α'. καὶ ζ'. [Sch. g. III. 143.]

Τοῦ αὐτοῦ. Εἰς τὸ αὐτό. Ὁ γὰρ νεκροθάσιος οὐκ ἀναφραδαίται, εἰ μὴ ἐφ' ἐνός θεματός. ὠφελεῖ γοῦν ἑαυτὴν εἰς τε τὸ μὴ ὡς συκοφαντῶν ἐναχθῆναι, εἰς τε τὸ μὴ ἀπαιτηθῆναι τὰ δαπανήματα, καὶ εἰς τὸ μὴ παθεῖν βίαν· οὐ μὴ καὶ τὸν τεχθέντα ἐξ αὐτῆς· οὐδεὶς γὰρ ἀπὸ ὄρκου ἐτέρου μὴ ὢν διάδοχος τοῦ ὁμοσάντος ὠφελείται ἢ βλάπτεται. σημειώσαι τὴν κανόνα κείμενον ἐν ἡγῶ, ὅτι ὁ παρ' ἐτέρου δοθεὶς ὄρκος οὐ δύναται βλάπτειν ἄλλον ἢ ὠφελεῖν. καὶ μὴ ἐναντιωθῆ σοι τὸ κείμενον ἐν τῷ ζ'. καὶ η'. διγ. ἀλλ' ἀνάγνωθι τὴν ἐν τῷ η'. διγ. κειμένην παραγραφήν. ἀνάγνωθι δὲ καὶ τὸ κγ'. κδ'. καὶ κη'. διγ. τοῦ παρόντος τιτ. [Sch. g. III. 143.]

ὡς κατὰ συκοφαντίαν] Δοκεῖ δὲ μοι καλουμένης καὶ εἰς τὴν βέντρις νόμινε πεμφθῆναι νομὴν ἢ γυνή, ὅτε εἰδύια καὶ ἀκριβῶς ἐπισταμένη, ἑαυτὴν μὴ ἐγκυμονεῖν, ἤτησεν εἰς τὴν βέντρις νόμινε πεμφθῆναι νομὴν· καὶ ἐνάγεται ἱμφάκτουμ ἐνός ἐνιαυτοῦ. οὐτιλλῶς μέντοι δίδεται αὐτῇ εἰς τὸ διαφέρειν τῶ κινῶντι, ὡς φησὶν ὁ Οὐλπιανός ἐν τῷ κε'. βιβ. τιτ. ζ'. διγ. α'. θεμ. γ'. καὶ ε'. ὁμοσασα δὲ ἢ γυνή, ὅτι ἐγκυμονεῖ, ἀπαλλάττει ἑαυτὴν τῆς ἱμφάκτουμ, ὡς ἐν τῷ εἰρημένῳ τιτ. καὶ διγ. φησὶν ὁ Οὐλπιανός. σημειώσαι οὖν ἐντεῦθεν, ὅτι ὁ ὄρκος μείζων ἐστὶν ἀποφάσεως. πεμφθεῖσα γὰρ εἰς τὴν βέντρις νόμινε νομὴν, καὶ ψευδομένη μετὰ ταῦτα ἀλλῶ, οὐ κρίνεται συκοφαντίας· καίτοι ἢ ἐξ ἀποφάσεως εἰς νομὴν πεμπομένη ὑπόκειται τῇ καλουμένη. [Sch. h. III. 143. sq.]

οὐχ ὑπομένει βίαν] Ἄλλ' ἔχει τὸ ἀστασίαστον ἐπὶ ταύτῃ διὰ τοῦ προνομιτορίου ἰντερδικτοῦ, ὡς περ ἕκαστος ὁ νεμόμενος ἀδόλως, ἥτοι μὴ βία, μὴ λάθρα, μὴ παρακλήσει. [Sch. i. III. 144.]

ὡς ἐπιφέρεται ὁ ὄρκος] Κυρίλλου. Ὁ ὁμοσας ἐτερον τὸν ὄρκον παρὰ τὸν ἐνεχθέντα κ) αὐτῷ, οὐδὲν ποιεῖ. κατὰ τῆς σωτηρίας σου καλῶς ἐπάγω σοι ὁμοσαι, καὶ ἕτερον, ὃν θέλω, θεμιτὸν ὄρκον, καὶ τὸν τῆς θρησκείας ὄρκον, εἰ μὴ ἀπηγορευταὶ ἢ θρησκεία. σημειώσαι, ὅτι δεῖ θεμιτὸν εἶναι τὸν ὄρκον. τί δὲ ἐστὶ θεμιτὸς ὁ ὄρκος, αὐτὸς ὑποκατιῶν σε διδάξει, δι' ὧν φησὶ, τίς ἀθέμιτος ἐστὶν ὁ ὄρκος. ἀθέμιτος γὰρ ἐστὶν ὁ κατὰ θρησκείαν ἀπηγορευμένην τῇ πολιτείᾳ ὁμνύμενος. σημειώσαι, ὅτι ὁ κατὰ τὴν ἰδίαν θρησκείαν ὁμομοκῶς ἔχει διὰ τοῦ ὄρκου τὸ ἀσφαλές. τοῦτο δὲ νόησον, ἐνθα ἢ θρησκεία μὴ ἀπηγορευταὶ τῇ πολιτείᾳ, ὡς ἢ τῶν Μανχαλιῶν τυχόν, ἢ τῶν Λουατιστῶν, ἢ ἕτερα τοιαύτη ἀπλῶς ἀπηγορευμένη τῇ πολιτείᾳ θρησκεία. [Sch. k. III. 144.]

L. 4. δ'.^{kk}) Παυλ. Ἡ κατὰ τῶν τέκνων σου,
D. XII. 2. ε'. Οὐλπ. Οὐκ ἔρωται. Καλῶς^l) ἐπιφέρω σοι
L. 5. pr. κατὰ τῆς σωτηρίας σου ὁμοσαι. πᾶς γὰρ θεμιτὸς ὄρ-
D. eod. κος ἐξ ἐπαγωγῆς ὁμοθεις φυλάττεται.

- §. 1. Καὶ ὃν τις ὁμοσει^m) κατὰ τὴν ἰδίαν θρησκείαν.
- §. 2. Μετὰ τὸν ὄρκον οὐ ζητεῖται, εἰ ἦν χρέος.
- §. 3. Ὁⁿ) κατὰ ἀδοκίμον θρησκείαςⁿⁿ) ὁμνύμενος^o) ὄρκος οὐ φυλάττεται.
- §. 4. Εἰ μῆτε ὁμοθῆ, μῆτε συγχωρηθῆ ὁ ὄρκος, οὕτως ἐστὶν ὡς μὴ ἐπαχθεῖς. καὶ μετὰ ταῦτα θέλων ὁμοσαι, οὐκ ὠφελείται· οὐ γὰρ ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς ὁμνύσει.

κατὰ τῆς σωτηρίας σου] Ὁ γὰρ τοιοῦτος κατὰ θεόν^{oo}) δοκεῖ ὁμνύειν, ὡς διγ. λγ'. [Sch. l. III. 144.]

k) Lege ἐπιεχθέντα. kk) L. 4. et 5. pr. usque ad ἔρωται leguntur in Syn. p. 242. l) L. 5. pr. inde a καλῶς ἐπιφέρω, §. 1. et 3. leguntur in Photii Nomocan. Tit. XIII. cap. 19. et Balsamo in Voelli Bibl. Iur. Can. T. II. p. 1122. notat, in Basilicis idem dici. L. 5. pr. §. 1. leguntur et in Coll. Const. eccl. Lib. II. apud Voellum T. II. p. 1303. quae haec ita exhibet: Πᾶς ὑποθεμιτὸς ὄρκος ἐξ ἐπαγωγῆς ὁμνύμενος φυλάττεται, καὶ ὃν τις ὁμοσει κατὰ τῆς ἰδίας θρησκείας. m) ὁμοσει omittit Photius. n) Phot. addit δέ. nn) Lege κατὰ ἀδοκίμον θρησκείαν. o) Phot. ὁμοθεις. oo) Lege κατὰ θεοῦ.

2) nec convenitur post iusiurandum] Ni-caei. Nec sumtus praestat, quos fecit, ut lib. 31. tit. 9. cap. 1. them. 1. et 6.

Eiusdem. Ad idem. Nam iusiurandum necessarium non retractatur, nisi uno casu. Certe quidem prodest ei iusiurandum suum, ne conveniatur quasi calumniatrix, et ne sumtus ab ea petantur, neve vim patiat: nec vero partui prodest: nulli enim iusiurandum alterius prodest aut nocet, nisi eius, qui iuravit, successor sit. Nota regulam positam in textu, quod iusiurandum ab alio datum alteri nec prodesse nec nocere potest. Neque obstat tibi videatur, quod positum est dig. 7. et 8. Sed lege adnotationem dig. 8. positam. Lege et dig. 23. 24. 25. et 28. huius tituli.

3) quasi calumniae causa] Videtur autem mihi calumniae causa ventris nomine in possessionem missa mulier, quae sciens prudens, se praegnantem non esse, petit ventris nomine in possessionem mitti: et convenitur actione in factum intra annum, utilem scilicet, quanti agentis interfuit, ut ait Ulpianus lib. 25. tit. 6. dig. 1. them. 3. et 5. Mulier autem, quae iuravit, praegnantem se esse, liberat se actione in factum, ut supradicto tit. et dig. ait Ulpianus. Nota igitur ex hoc loco, iusiurandum maiorem auctoritatem habere, quam rem iudicatam. Missa enim in possessionem ventris nomine, licet postea mendacii convicta fuerit, calumniae non damnatur: quamvis quae ex sententia in possessionem missa est, calumniae subiaceat.

4) nec vim patitur] Sed eam tuetur per interdictum prohibitorium, sicut quilibet, qui sine dolo possidet, id est, nec vi, nec clam, nec precario.

5) sicut defertur iusiurandum] Cyrilli. Qui aliter iuravit, atque iusiurandum ei delatum est, nihil agit. Recte tibi iusiurandum defero, ut per salutem tuam iures, et aliud, quod voluero, licitum iusiurandum, et religionis iusiurandum, nisi religio prohibita sit. Nota, iusiurandum licitum esse oportere. Quid autem sit licitum iusiurandum, ipse postea te docebit, cum ait, quod iusiurandum illicitum sit. Illicitum enim iusiurandum est, quod secundum religionem a republica prohibitam praestatur. Nota, eum, qui secundum propriam superstitionem iuravit, per iusiurandum securum esse. Hoc autem intellige, cum religio civitati improbata non sit, utputa Manichaeorum, aut Donatistarum, aut alia eiusmodi simpliciter prohibita in republica religio.

IV. Paul. Vel filiorum tuorum,

V. Ulp. Non valet. Recte tibi iusiurandum defero, ut per salutem tuam¹) iures. Omne enim licitum iusiurandum praevia delatione praestitum servatur:

Et quod quis secundum propriam superstitionem iuraverit.

Praestito iureiurando²) non quaeritur, an debitum fuerit.

Iusiurandum secundum improbatam religionem³) datum non servatur.

Si nec iuratum est, nec remissum iusiurandum, perinde est, ac si delatum non esset. Et si postea iurare velit⁴), non proderit ei: neque enim ex delatione⁵) iurat.

1) per salutem tuam] Hic enim per Deum iurare videtur, ut dig. 33.